

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:25.05.2021 ✓Accepted/Kabul:19.07.2020

DOI:10.30794/pausbed.942783

Araştırma Makalesi/ Research Article

Selçuk, E. K. ve Koca, B. (2022). "Solun Aydın Bakışı: Türkiye'de 1960'lı Yıllarda Sol Çevrelerde Asker-Sivil Aydın Zümre Tartışması", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 48, Denizli, ss. 61-77.

SOLUN AYDINA BAKIŞI: TÜRKİYE'DE 1960'LI YILLARDA SOL ÇEVRELERDE ASKER-SİVİL AYDIN ZÜMRE TARTIŞMASI

Ekin Kadir SELÇUK*, Bayram KOCA**

Öz

Türkiye'de sol düşünce 1960'lı yıllarda yeni anayasanın getirdiği atmosferden yararlanarak ve giderek sayısı artan üniversite öğrencisi ve sanayi işçisinin de etkisiyle aydınlar, işçiler, öğrenciler arasında yayılmıştır. 1960'larda Türkiye solunda farklı düşünce akımları ve partiler ortaya çıkmış ve bunlar arasında hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Türkiye'nin toplumsal yapısı bir devrime hazır mı, sınıflar muhtemel devrimde nasıl bir rol oynayabilir, devrim parlamenter yolla gelebilir mi gibi soruların sorulduğu bu tartışmaların merkezinde aydın meselesi yer almaktadır. Aydın meselesi o yıllarda asker-sivil aydın zümre başlığı altında konuşulmuş ve bu çerçevenin dışına çıkamamıştır. Asker-sivil aydın zümreye devrimde nasıl bir rol düştüğüne dair yorumlar solun Kemalizm'le ilişkisi, cumhuriyet devrimlerini yorumlayışı ve sosyalizm anlayışıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu yazıda, birincil metinler üzerinden dönemin üç sol ana akımı olan Yön-Devrim Hareketi, Türkiye İşçi Partisi ve Millî Demokratik Devrim hareketlerinde bu tartışmanın nasıl yürütüldüğüne bakarak Türk solunun o yıllarda aydın meselesini kavrayışı ele alınmaktadır. Bu çerçevede akımların çıkardıkları dergiler, yazdıkları kitaplar ve bildiriler taranmış, bunlar analiz edilerek bir değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar kelimeler: *Aydın, Türk solu, Yön-Devrim Hareketi, Türkiye İşçi Partisi, Millî Demokratik Devrim.*

THE PERCEPTION OF THE LEFT ON THE INTELLECTUAL: THE DISCUSSION OF MILITARY-CIVILIAN GROUP OF INTELLECTUALS IN LEFTIST CIRCLES IN THE 1960'S

Abstract

Leftist thought in 1960's was spread among intellectuals, workers and university students by the effect of the atmosphere brought by the new constitution and increasing numbers of university students and workers. In the 1960's different currents of thought and leftist parties emerged and there has been debates among them. The intellectual issue is at the center of these debates in which questions like whether Turkey's social structure is ready for a revolution, which role social classes can play in the revolution, whether revolution can occur through parliamentary ways were asked. The issue of the intellectual has been discussed under the heading of military-civilian groups of intellectuals and cannot go beyond this framework. The interpretations of the role of the military and civilian groups of intellectuals in the revolution are directly related to the left's relationship with Kemalism, its interpretation of the Republican revolutions and the understanding of socialism. In this article, Turkish left's approach to the issue of the intellectual is handled by looking at how this debate was conducted in Yön-Devrim Movement, Workers Party of Turkey and National Democratic Revolution movements, which were the three main streams of the period, through the primary texts. In this framework, the journals published by the movements, the books they wrote and the papers were searched, analyzed and evaluated.

Keywords: *The Intellectual, Turkish Left, Yön-Devrim Movement, Workers Party of Turkey, National Democratic Revolution.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, BOLU.

e-posta: ekinkadirsalcuk@ibu.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-4978-3635>)

**Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. KİLİS.

e-posta: bayramkoca@kilis.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-3269-7132>)

GİRİŞ

1960'larda Türkiye'nin düşünsel ve sosyal atmosferinde meydana gelen en görünür, en çarpıcı değişikliklerden biri sol düşüncenin giderek yayılması ve Türkiye'nin sosyal, düşünsel dünyasında önemli bir güç haline gelmesidir. Bunda 1961 Anayasası'nın getirdiği hak ve özgürlüklerin, sosyal bilincin etkisi de vardır kuşkusuz. 1960'ların başında Türkiye İşçi Partisi (TİP), 1965'te kurulan Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), 1967'de kurulan Devrimci İçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), üniversite gençliğinin sesi olan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) gibi bu yıllarda solun öğrenci, öğretmen, işçi gibi toplumun temel kesimlerinde yayıldığını gösteren ve bu yayılmayı daha da arttıran kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda dünyada da genel olarak sola, solun temel değerlerine bir yöneliş meydana gelmiş, dünyadaki gelişmelerden Türkiye'deki sol düşünce de etkilenmiştir (Bora, 2017: 595-597). 1960'larda sol düşünce içinde en önemli tartışma başlıklarından birisini "aydın" meselesi oluşturmuştur. 27 Mayıs 1960 Darbesi'ni ve 1961 Anayasası'nı yapan güçleri de göz önünde bulundurarak aydınların olası bir devrimde nasıl bir rol oynayacağı, Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlarda aydının etkisi gibi konular tartışmayı ister istemez "asker-sivil aydın zümre"ye getirmiştir. Asker-sivil aydın zümreden kasıt genellikle asker-sivil bürokratlar, bağımsız aydınlar, akademisyenler ve üniversite gençliği olmuştur. Bu dönemde sol çevrelerde Türkiye'de Kurtuluş Savaşı'nı, cumhuriyet devrimlerini asker-sivil aydın zümrenin yaptığı düşünülüş, 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin ardında da bu güçlerin yer aldığı belirtilmiş ve bu güçlerin olumlu ya da olumsuz mutlaka değerlendirmeye tabii tutulması ve sosyalist devrimde bir rolü olup olamayacağının konuşulması gerektiği dillendirilmiştir. Asker-sivil aydın zümreye devrimde nasıl bir rol düştüğüne dair yorumlar solun Kemalizm'le ilişkisi, cumhuriyet devrimlerini yorumlayışı ve sosyalizm anlayışıyla doğrudan bağlantılıdır.

Bu çalışmanın amacı, 1960'larda Türkiye solunda aydın meselesine dair tartışmaları ele almaktır. Dönemin üç sol akımı olan Yön-Devrim Hareketi (YDH), TİP, Millî Demokratik Devrim (MDD) hareketi bu araştırmanın üzerinde duracağı odaklardır. Bu çalışma, esas olarak metin analizi yöntemiyle birincil kaynaklar üzerinden yürütülecektir. Yeri geldiğinde de ikincil kaynaklardan faydalanılacaktır. Birincil kaynak olarak, YDH, TİP ve MDD akımlarının resmi yayın organları ve önde gelenlerinin kaleme aldıkları yazılar ve kitaplardan faydalanılacaktır. Ayrıca bu üç akımın aydın meselesini ele alışı kıyaslanacak, benzer ve farklı noktaları tartışılacaktır. 1960'larda solda asker-sivil aydın zümre denildiğinde akla daha çok asker-sivil bürokrasi geldiği söylenebilir. Zira Türkiye'de uzun müddet boyunca aydınlar çoğunlukla bürokrasiyle birlikte düşünülüştür. Sol içi tartışmalarda bürokrat ile bağımsız aydının birbirinden farklılıkları ya da benzerlikleri pek kıyaslanmamış ve genel olarak aydınlar, "asker-sivil aydın zümre" olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede bu çalışmada, aydınlar arasında ayırım yapılmamış, genel olarak "asker-sivil aydın zümre" başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu çalışma, 27 Mayıs 1960 Darbesi ile 12 Mart 1971 Muhtırası arasındaki süreci kapsamaktadır zira aydın meselesinin en yoğun yaşandığı dönem bu zaman dilimidir. Bu çalışmada ilk olarak aydın meselesine dair teorik tartışma yapılacak, sonrasında da sırasıyla YDH, TİP ve MDD'nin aydın meselesine bakışı ele alınacaktır.

1. AYDIN TARTIŞMASI

Aydın ve entelektüel kavramları üzerine Antonio Gramsci, Karl Mannheim, Edward Said, Zygmunt Bauman gibi düşünürler yazmışlardır. Ayrıca Cemil Meriç, Şerif Mardin, Sabri Ülgener gibi yerli düşünürlerin de ilgisini çekmiş bu kavramlar. Bununla birlikte entelektüel ve aydın, birbirlerinin yerine kullanılsa da farklı anlamlar taşımaktadır. Entelektüel, idrak olarak çevirebileceğimiz *intellect* kökünden gelir ve genel olarak idraki güçlü, geniş ve derin olan kişi anlamına gelir. Entelektüel bağımsızdır ve genel olarak "hakikatin" peşindedir. Said, entelektüelin bu dünyaya ait olmayan "ebedi hakikat ve adalet standartlarının bayraktarlığını" yaptığını söyler (1994: 23). Aydını ise toplumu aydınlatan, doğrunun, iyinin, güzelin bayraktarlığını yapan, bir siyasal programın ya da ideolojinin altyapısını inşa eden kişi şeklinde tanımlayabiliriz (Dellaloğlu, 2020: 134). Dolayısıyla aydının Karl Marx'ın meşhur "filozoflar dünyayı farklı şekilde yorumladılar, aslanan ise onu değiştirmektedir" cümlesinden yola çıkarak toplumsal dönüşüm yaratmak istediğini söyleyebiliriz. Bu çerçevede 1960'lardaki Türkiye'deki solcu düşünürleri, aşağıda da tartışacağımız üzere, toplumu dönüştürme, aydınlatma ve onlara yön verme amaçları doğrultusunda değerlendirdiğimizde, "aydın" olarak ele alabiliriz. 1960'lardaki YDH, TİP ve MDD'nin rolleri ele alındığında bu akımların Bauman'ın "yasa koyucu aydın" ve Gramsci'nin "organik aydın" kavramları ile açıklanabileceği öne sürülebilir.

Bauman, modernite ve postmodernite üzerine yaptığı çalışmalarla bilinmektedir (2003a). Aydın meselesine dair öne sürdüğü “yasa koyucu aydın” ve “yorumlayıcı aydın” tanımlamaları da modernite ve postmodernite ile ilişkilidir. Bauman, Aydınlanma çağıyla birlikte modernitenin doruk noktasına ulaştığını ve modernitenin en belirgin vasfı olan “bilgi sendromu”nun da bu dönemde belirginlik kazandığını söyler (2003b: 8). Özellikle modern devletin yükselişiyle birlikte “bilgi sendromu”nun da öneminin arttığını ve devletin amacının halkı aydınlatmak olduğunu belirtmiştir. Toplumun bilgiye sahip kesimi olan aydınların da bu dönemde ortaya çıktığını öne sürmüştür. Bauman, yasa koyucu aydınların 19. yüzyılın sonunda ortaya çıktığını ve özellikle de 20. yüzyılda revaçta olduğunu belirtmiştir. Yasa koyucu aydınlar, devleti yönetme amacındadırlar ve meşruiyetlerini toplumun aydın olmayan kesimine kıyasla bilgiye sahip olmasından alırlar. Hatta Bauman, yasa koyucu aydınların bilgilerinin bu dünyadan olmadığını öne sürerek onların bilgeliğine kutsallık dahi atfetmiştir (2003b: 11). Bu kesim, kendisinde “tek” ve “doğru” olan düzeni sağlamak için toplumu disipline etme, eğitme, terbiye etme, iyileştirme, cezalandırma yetkisine sahip görür. (2003b: 135). Zira onların amacı, “halka bilgi götürme, gözleri batıl inançla kör olanlara net bir görüş sağlama, cahil kesimlere bilgeliğe kazandırma”dır (Bauman, 2003b: 91). Bu çerçevede yasa koyucu aydınlar halkı aydınlatmak için gerekirse despotikleşebilirler. Dolayısıyla bu kesimin, aydınlanmanın bilginin demokratikleştirilmesi vaadinden kopartılarak iktidara tabi kılınması yönünde hareket ettiği söylenebilir (Taşkın, 2019: 41).

Türkiye çerçevesinde değerlendirildiğinde erken cumhuriyet döneminde yasa koyucu aydınların Kemalist bir düzen anlayışı içerisinde aktif olduklarını belirtebiliriz. Bununla birlikte 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bauman’a göre modernite düşüşe, postmodernite ise yükselişe geçmiş, yasa koyucu aydınlar da yerini “yorumcu aydınlara” bırakmıştır. Yorumcu aydınlar, tek bir düzen çerçevesinde toplumu dönüştürmek yerine postmodern dönemde bilginin görecelini öne sürmüş, çoğulculuğa vurgu yapmış ve birçok farklı düzenin olduğunu belirterek görece pasif konumda kalmışlardır. Yorumcu aydınların yükselişini, Türkiye’nin de dâhil olduğu II. Dünya Savaşı sonrası demokrasiye geçişlerle yorumlayabiliriz. Demokrasilerde farklı partiler farklı düzenler öne sürebilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de demokrasiye geçişle birlikte yasa koyucu aydınlar yerlerini yorumcu aydınlara bırakmışlardır. Yorumcu aydınların aktif olduğu 1960’larda YDH ve MDD, iktidarı yasadışı yollarla alarak tıpkı Kemalist dönemdeki gibi tekrar yasa koyucu aydın olmak ve kendi “ideal” düzenlerini kurmak istemişlerdir. Nitekim YDH ve MDD, çeşitli eleştirileri olsa dahi Kemalizm’i sahiplenmekte, onun “millî bir demokratik devrim” olduğunu düşünmekte, kendilerine de o devrimi tamamlama rolü atfetmektedirler. Hatta Kemalizm’in erken cumhuriyet döneminde kültür reformunu (üstyapı) gerçekleştirdiğini, geriye kalan ekonomik reformları (altyapı) da kendilerinin gerçekleştireceklerini ileri sürerler (Bora, 2017: 165). Bu bağlamda YDH ve MDD’nin öne sürdüğü asker-sivil aydın zümrenin iktidara gelerek kendi düzenlerini tesis etme çabasını, Türkiye’nin yasa koyucu aydınları olma şeklinde değerlendirebiliriz.

Bu çalışmanın teorik çerçevesi bağlamında ele alınacak ikinci aydın tanımı, Gramsci’nin öne sürdüğü “organik aydın” kavramıdır. Gramsci, teorisinin çerçevesini çizdiği *Hapishane Defterleri* (1986) adlı çalışmasında devrim için şartların oluşmasına rağmen neden devrimin olmadığını sorgular. Bu kapsamda hem somut durumun (kapitalizmin) tahlili yaparken hem de yeni düzen (sosyalizm) için stratejiler ve çözüm önerileri sunmuştur. Marksistler, genel olarak ekonomiyi temel alan mücadele yürütürken Gramsci ise ekonominin son kertede belirleyici olduğunun altını çizmekle birlikte siyasete de belirleyicilik rolü atfeder. Bunu ise, “tarihsel blok” olarak adlandırdığı üstyapı ile altyapının tarihin bir evresine denk düşen bütünleşme ile gerçekleştiğini söyler. Gramsci, tarihsel blok kavramıyla gerek altyapının ekonomi kurumlarıyla gerekse üstyapının siyaset kurumlarının ideolojik ve kültürel olarak analiz edilmesini belirtmiş ve Marksizm’in indirgemeci/teleolojik bir bağlama yerleştirilmesini engellemek istemiştir (Yetiş, 2009: 137). Bu kapsamda tarihsel blok aracılığıyla egemen sınıfın siyaset aracılığıyla belirleyici olmaya başladığını öne sürmüştür. Gramsci, tarihsel blokun organik birliği bağlamında sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkileri ele almış ve “rıza”nın sağlandığı sivil toplumun mücadele alanı olduğunu belirtmiştir. Gramsci’nin siyaset kuramında sivil toplum, hegemonya, ikna, rıza ve oydaşma ile, devlet ise tahakküm, diktatörlük ve zorlama kavramlarıyla eşdeğer gözükmür (Yetiş, 2009: 142). Gramsci, sivil toplum ile devlet arasındaki hegemonya mücadelesinde aydınlara önemli rol atfetmiştir. Hegemonya bir sınıfın kendi ortaya koymuş olduğu değerlerin her kesim için geçerli olabilecek evrensel değerler olduğuna ikna etmesidir. Bu anlamda hegemonya oluşturmak, bir sınıfın kendi dünya görüşünün bütün topluma yaymasıdır. Hegemonyanın ekonomik, politik ve ideolojik düzeylerde yansımalarının olduğu belirtilebilir. Aydın, bir sınıfın kendi hegemonyasını kurmasında önemi

rol oynar ki Gramsci de aydınları, zihinsel etkinliklerinden ziyade toplumdaki işlevleriyle tanınması gerektiğini belirtir (1986: 314).

Gramsci, “geleneksel aydın” ve “organik aydın” olmak üzere iki tür aydın tipi tanımlamıştır. Geleneksel aydın, feodal düzende faaliyet gösteren ve köylülere bağlı olan aydın tipi olmakla birlikte günümüzde bu kesimin savunduğu tarihsel blok iktidardan düşmüştür (Gramsci: 312-313). Gramsci’nin kapitalizm düzeninde ideoloji ve kültürü toplumu yayan temel aktör olarak tanımladığı kesim ise “organik aydın”dır. Organik aydın belli bir sınıfa bağlı aydın olup hem işçi hem de burjuva sınıfının kendine has organik aydınları vardır ve bunlar kendi hegemonyalarını kurmak ya da devam ettirmek isterler. Burjuva sınıfının organik aydını, kültürel ve ideolojik olarak burjuva sınıfının hegemonyasının devamını sağlamaya çalışır. İşçi sınıfının organik aydınının görevi ise hem işçi sınıfını bilinçlendirmek hem de işçi sınıfının mücadelelerini belirlemede önemli rol oynayıp bunu, ulusal bazda yaymaya çalışmaktır (Yetiş, 2009: 161). Ancak Gramsci, organik aydınların egemen sınıfa karşı mücadelesinde başarılı olabilmeleri için işçi sınıfının partisiyle (devrimci parti) birlikte hareket etmesi gerektiğini söyler. Gramsci’ye göre işçi sınıfı ile burjuva arasındaki hegemonya mücadelesinde, işçi sınıfının hegemonyasını kurmada liderliği üstelenecek yapı “Modern Prens” olarak gördüğü “devrimci parti”dir. Modern Prens, işçi sınıfının hegemonyasını oluşturması ve bağımlı sınıfların ortak hedefe yönelik birlikte hareket etmesi için mücadele eder (Gramsci, 1984: 36). Bu çerçevede aydınlar, işçilerle birlikte devrimci parti içerisinde faaliyet yürüttükleri sürece anlamlıdır. Ayrıca devrimci parti sayesinde işlevlerini yerine getiren kişi sayısı artacak, daha çok insan politik açıdan katılım sağlayacak ve böylece karar verme yetkisi tek başına aydınların tekeli olmaktan çıkacaktır (Yaralı-Akkaya, 2014: 43). Devrimci partide aydınlar, teori ve pratiğin birlikteliğini ifade eden *praksisin* örgütleyicileri olarak önem kazanırlar (Sezer-Şanlı, 2020: 21). Bu kapsamda, Türkiye’deki aydınların da devrimci parti (TİP, 1960’larda devrimci partinin kendisi olduğunu düşünmektedir) içerisinde organik aydın olarak işçilerle birlikte faaliyet göstermeleri beklenmektedir. Dolayısıyla TİP’in aydınlara bakışını organik aydınların devrimci partinin yanında saf tutmak şeklinde ele alabiliriz.

2. YDH VE AYDINLAR

“Zinde Kuvvetler kalkınmamızın ilk şartı olan bağımsızlık savaşını yürütecek güce ve yeteneğe sahiptirler”
Doğan Avcioğlu

1960’ların başlarında Doğan Avcioğlu önderliğinde çıkarılan Yön dergisi ve onun 1967’de kapanmasıyla yine 1969’da yayın hayatına başlayan *Devrim* gazetesi etrafında toplanan aydınlardan oluşan YDH 1960’larda, Türk solunun (TİP ve MDD ile birlikte) üç ana akımından birini oluşturmaktadır (Şener, 2015). YDH, 1960’ların en etkili sol örgütlenmelerinden biridir. Doğan Avcioğlu, İlhan Selçuk, Mümtaz Sosyal ve İlhami Soysal gibi aydınların hazırladığı *Yön* dergisi yayın hayatına 20 Aralık 1961 yılında bir aydın bildirisiyle başlamıştır. Bildirinin temel sorunsalı Türk aydınının 200 yıllık temel meselesi olan “ülkeyi içinde bulunduğu kötü halden nasıl kurtarabiliriz”e bir cevap arayışıdır. Bu yönüyle YDH kendisinden önceki Jön Türk ve Kemalist aydın kuşaklarıyla bir paralellik gösterir. Gökhan Atılğan YDH’nin aydınlarının Gramsci’nin geleneksel aydınlar kategorisi içerisinde yer aldığını söylemektedir. YDH içinde bulunan aydınlar Türkiye’nin 1960’lar koşullarında ne hâkim sınıf olan burjuvazi ve toprak ağaları ne de ona muhalif olan işçi sınıfıyla organik bir ilişki kurmamış ve dolayısıyla geleneksel aydın statüsü içinde kalmıştır (Atılğan, 2002: 20-21). Ancak teorik kısımda ele alındığı üzere, iktidarı ele aldıktan sonra kendi “ideal” düzenlerini kurma çerçevesinde değerlendirdiğimizde YDH’nin Türkiye’nin “yasa koyucu aydın” olma niyetinde oldukları söylenebilir.

Yön dergisinin daha ilk sayısında yayımlanan bildiride “vatan nasıl kurtarılır” sorusunu soran YDH aydınlarının buna anahtar bir yanıtı vardır. Bildiride bütün sosyal, siyasal ve kültürel problemlerin çözümü olarak az gelişmişlikten kurtulmak ve bunun için de bir kalkınma felsefesine sahip olmak gerektiği ifade edilir:

Atatürk devrimleriyle amaç edinilen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın, eğitim davasını sonuçlandırmanın, Türk demokrasisini yaşatmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini sağlam temeller üzerine oturtmanın ancak iktisadi alanda hızlı kalkınmakta; yani millî istihsal seviyesini hızla yükseltmekte göreceğimiz başarıya bağlı olduğuna inanıyoruz (*Yön*, 1962: 12).

Bildiride bu kalkınmanın nasıl gerçekleştirilebileceği tartışılır. Öncelikle özel teşebbüse yaslanan bir kalkınma stratejisinin yavaş, ıstıraplı olduğu, sosyal adalete dayanmadığı ve siyasi gücü iktisadi güce tabi kıldığı için demokratik olmadığı ifade edilir. Üstelik Batı ülkelerinde özel teşebbüse dayanan kalkınma modeli sömürge devletlerden beslenerek gerçekleşmiştir oysa Türkiye için böyle bir şans yoktur (Yön, 1962: 12). Birkaç sayı sonra kalkınma yöntemi olarak sosyalizm önerilir: *“Biz demokratik bir sosyalizmin tek çıkar yol olduğuna inanıyoruz”* (Avcioğlu, 1962a: 3). Buradan anlaşıldığı kadarıyla sosyalizm YDH için öncelikle bir sınıfın yüzyıllar süren sömürden kurtulup bütün insanlar için eşit bir toplum modeli yaratma projesi olarak değil, bir kalkınma tekniği olarak anlamlıdır. YDH’ye göre bu aynı zamanda *“gerçek milliyetçiliktir”*, az gelişmiş ülkelerin milliyetçilik akımları *“kapitalizmin sömürgecilik karakterine isyanla başlamıştır”* (Selçuk, 1962: 7).

YDH’nin merkezinde bulunan Doğan Avcioğlu *“Sosyalizm Anlayışımız”* başlıklı yazısında *“gerçek milliyetçilik”* olarak da tarif edilen sosyalizm anlayışını tartışmaya açar ve üç tip sosyalizm olduğunu belirtir. Bunlardan biri Doğu sosyalizmi, diğeri Batı sosyalizmi ve üçüncüsü de Az Gelişmiş Ülkeler sosyalizmidir. Doğu sosyalizmi komünist ülkelerin hızlı bir kalkınma sürecine girdiği fakat bunun totaliter bir idare altında ve çok sayıda insani kayıp vererek gerçekleştiği bir modeldir ve ödenilen bedeller düşünüldüğünde tercih edilmemelidir. Avcioğlu ikinci olarak Batı sosyalizmini ele alır ve bu modelde emekçilerin sosyal örgütlenmelerinin sağlandığını, belli bir sermaye birikiminin gerçekleştiğini ve bu sosyalizm modelinin daha yumuşak bir yöntem olduğunu ileri sürer. Batı sosyalizmi için temel mesele ortaya çıkan birikimin daha adil paylaşılmasıdır. Oysa az gelişmiş ülkelerde ilk sorun belli bir birikim yaratmaktır. Bunun tek yolu hızlı kalkınmadır ve az gelişmiş ülkelerde sosyalizm öncelikle bunu sağlayacaktır. Bu modelin Türkiye’ye uyduğunu söyleyen Avcioğlu bu sosyalizmin aynı zamanda Atatürkçülüğün bir devamı olduğunu öne sürer: *“Esasında sosyalizmi halkçılık, devletçilik, devrimcilik, laiklik, Cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkelerine dayanan Atatürkçülüğün en tabii sonucu ve devamı sayıyoruz”* (Avcioğlu, 1962b: 3).

YDH’nin aydın kavramını ele alışında temel nokta burası olduğunu söyleyebiliriz. Az gelişmiş ülkelerdeki sosyalizmi gerçekleştirecek olanlar zaman zaman zinde kuvvetler, ara tabakalar, milliyetçi devrimciler olarak kavramsallaştırılan asker-sivil aydın zümredir. Avcioğlu, *“Sosyalist Gerçekçilik”* başlıklı yazısında temel sorunun Türkiye’nin hangi aşamada bulunduğunu saptamak ve sosyalizmin hangi tabakalara yaslanarak gerçekleştirilebileceğini araştırmak olduğunu öne sürer (Avcioğlu, 1962c: 20). Yine bir başka yazısında Avcioğlu meseleyi şöyle ortaya koyar: *“Anlaşılmıştır ki teorik planda ilk önemli sorun Türk toplumunun hangi gelişme aşamasında bulunduğunun ve bu aşamaya nereden ve nasıl gelindiğinin tespiti ve bu aşamada bizi bekleyen ilk devrimci adımın tayinidir”* (Avcioğlu, 1966e: 8). Ona göre Türkiye iktisadi ve siyasi bağımsızlığını kaybetmiş, emperyalizm tarafından sömürülen bir ülkedir. Avcioğlu’na göre aslında Türkiye 1919’da başlattığı kurtuluş mücadelesiyle siyasi bağımsızlığını sağlamıştır. Atatürk’ün temel felsefesi bağımsızlıktır ve onun fikirleri bütün az gelişmiş ülkeler için bir örnektir. Buna karşın Kemalist aydınlar önemli hatalar yapmıştır. Avcioğlu’na göre Kemalist aydınların en büyük hatası yerli bir kapitalist sınıf yaratarak Batı tipi kalkınma yöntemini benimsemektir. Kemalist aydınlar ülkedeki aşiret ve ağa tabakasının egemenliğini yıkacak sosyal reformlar yerine hukuk, eğitim, kıyafet gibi alanlarda yenilikler yapmış böylece sosyal yapının değişmeden kalmasına sebep olmuştur (Avcioğlu, 1964: 3).

Bu eleştirilere bakıldığında YDH’nin bir yanıyla Jön Türk ve Kemalist aydın kuşağının devamı olduğunu öne sürerken diğer yanıyla onların bu kuşağı çok temel bir noktada eleştirdiğini görürüz: YDH’ye göre Kemalist aydınların tutarlı bir sosyo-ekonomik stratejileri yoktur. Bir dönem devletçilik uygulanmış fakat bu yine yerli sermaye sınıfını yaratmak amacıyla gerçekleşmiş ve birkaç fabrika kurmakla sınırlanmıştır. YDH aydınları 1946’dan sonra burjuvazi ve toprak ağalarının Kemalist aydınların iktidarına son vererek gücü ele aldığını ve ilk fırsatta ülkeye yabancı sermayeyi çağırarak ülkenin yeniden bağımlı hale gelmesine sebep olduğunu savunurlar (Avcioğlu, 1964: 3).

YDH, kendi teorisini ortaya koyarken öncelikle dünyada sosyalizmin nasıl gerçekleştiğini ele almıştır. Klasik Marksist analize göre Batı’da feodaliteden sonra kapitalist aşamaya geçilmiş, burjuvazi toprak reformu yoluyla ortaçağ kalıntılarını son vermiş, güçlü bir sanayi yapılanmasına gidilmiş, bunun neticesinde işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Sonraki aşamada işçi sınıfının güçlenerek sosyalizmi kurması beklenir. YDH aydınları burada az gelişmiş ülkeler sosyalizmi kavramına atıfta bulunarak şu temel soruyu ortaya atarlar: Peki Batı dışı ülkeler de öncelikle kapitalist aşamadan geçmek, yerli burjuvazinin ortaçağ kalıntılarını ortadan kaldırıp sanayiye kurmasını beklemek

mi zorundadırlar? Avcıoğlu ve arkadaşlarına göre az gelişmiş ülkelerde bunu beklemek doğru değildir çünkü az gelişmiş ülkelerin burjuvazisi sanayi devrimini gerçekleştirecek, ağırlığı ortadan kaldıracak bir kapasite ve niyete sahip değildir. Az gelişmiş ülkelerin burjuvazisi kompradordur, yani kendi ülkelerinde bir millî sanayi kurmak, ağa, eşraf takımını ortadan kaldırmak yerine emperyalizmle işbirliği yapar, kâr peşinde koşarken ülkenin sanayileşmesini ikinci plana atar, alt sınıfların siyasi uyanışını engellemek amacıyla toprak ağalarını ve eşrafı destekler. Dolayısıyla az gelişmiş ülkeler için burjuva demokratik devrimini gerçekleştirmek artık mümkün değildir:

20. yüzyılda bu yol kapalıdır. Kapitalist olmayan gelişmeye yönelmiş bir intikal devresi kapitalizmi atlayarak sosyalizmi kurmaya hazırlanmak için en kısa yoldur. Bu ülkeler sosyalizm inşasına başlamadan önce süresi (İşçi sınıfının gücü ve tecrübesi, köylü ve işçi sınıfı arasındaki dayanışma seviyesi, milletlerarası kapitalizme bağlılık derecesi) gibi iç ve dış kuvvet dengesine bağlı olan bir intikal devresi geçirmek zorundadır. Bu intikal devresi milli kurtuluş hareketlerinin devamıdır (Avcıoğlu, 1963b: 8-9).

Yukarıda tekrar vurgulandığı gibi Avcıoğlu bu intikal devresinin “Atatürk’ün devletçilik ve halkçılık ilkelerinin uygulanmasından başka bir şey” olmadığını savunur. Avcıoğlu ve arkadaşları Atatürkçülüğün ilkelerini Atılğan’ın ifade ettiği gibi yeniden yorumlayarak sosyalizm öncesi aşamaya bu şekilde geçileceği görüşündedir (2008a: 597). Dünyada Mısır, Cezayir gibi Üçüncü Dünya ülkelerinde bu modelin uygulanmaya çalışıldığını öne süren Avcıoğlu bu ülkelerde öncelikle mücadelenin emperyalizme karşı verildiğini öne sürer. Bu mücadele klasik sosyalist aşamadaki gibi bir işçi-burjuvazi mücadelesi değil, emperyalistlere ve komprador burjuvazi ile toprak ağaları ve eşrafa karşı verilen milletçe mücadeledir. Türkiye’nin önündeki aşamada budur Avcıoğlu’na göre:

Türkiye’de bugün temel çelişme Batı’daki gibi işçi burjuva çatışması değil, 1919’dakine benzer biçimde emperyalizme karşı milletçe mücadeledir. Kalkınma, ilerleme ve demokrasi yolunda ilk durağı teşkil eden bu ekonomik ve politik bağımsızlık mücadelesi elbette ki kendilerini millettten koparmış olan kompradorlara ve emperyalizmin içerideki müttefiklerine de yönelecek ve onlara yöneldiği ölçüde bir sınıfı nitelik kazanacaktır. Fakat mücadele özünde emperyalizme karşı milletçe girişilen milliyetçi bir hareket olarak gelişmektedir (Avcıoğlu, 1966b: 3).

Bu mücadele emperyalizme karşı verildiği için antiemperyalist ve ortaçağ kalıntılarına karşı verildiği için antifeodaldır. Bu mücadele sonucunda büyük sanayi devletleştirilecek, planlı bir ekonomiye geçilecek ve toprak reformu gerçekleştirilecektir (Avcıoğlu, 1965: 10-11). Bu milletçe mücadeleyi gerçekleştirecek öncü kuvvet ise Avcıoğlu’nun zinde kuvvetler adını verdiği asker-sivil aydın zümredir:

Emperyalizm bağımlı ülke temel çelişmesini bugün en derinden duyanlar ve bilincine varanlar genellikle küçük burjuva çevrelerden çıkan ve siyasi edebiyatımızda artık yerleşmiş bir deyimle Zinde Kuvvetler adı verilen güçlerdir. Üçüncü Dünya ülkelerinin birçoğunda da görüldüğü üzere ekonomik ve politik bağımsızlık mücadelesinin öncülüğünü istesek de istemesek de onlar yapmaktadır. Kapitalist emperyalizmin dünya tekeline kaybettiği bugünkü milletler arası durumda Zinde Kuvvetler kalkınmamızın ilk şartı olan bağımsızlık savaşını yürütecek güce ve yeteneğe sahiptirler (Avcıoğlu, 1966b: 3).

Bu noktada YDH asker-sivil aydın zümreye tarih ve toplum ötesi evrensel bir rol biçer ve onları sınıfsal kimliklerinden bağımsız olarak düşünür. Gerçi YDH’ciler bilhassa bu kategori içinde orduyu ele alırken yine de sınıfsal bir çıkarımda bulunmaya çalışırlar. Örneğin İlhami Soysal bir yazısında ordu mensuplarının Avrupa ve Güney Amerika’daki modellerinin tersine emekçi çocuklarından oluştuğunu ve bu yönüyle halkın yanında yer alacaklarını iddia eder (Soysal, 1962: 7).

Her ne kadar böyle düşünseler de YDH aydınları zaman zaman bunun tersi bir bakış açısıyla Türkiye’de politik hayatın düğüm noktasının asker-sivil aydın zümre ile halk arasındaki kopukluk olduğunu öne sürer ve bunun nedeninin aydınların yaptığı hatalar olduğunu söylerler. Bu vesileyle daha önce vurguladığımız gibi cumhuriyeti kuran kadrolara karşı eleştirilerini ortaya koyan özellikle Avcıoğlu gibi aydınlar, Türkiye’nin kurtuluşunun bu kopukluğun giderilmesi sayesinde mümkün olabileceğini savunurlar:

Türk politika hayatının düğüm noktası sanırsanız ki buradadır. Halk halk düşmanlarının peşindedir ve halkçı zinde kuvvetlere karşıdır. Bu kördüğüm çözülmedikçe Türkiye baş aşağı duran bir ağaca benzemekten kurtulamayacaktır. Huzur Türkiye'yi ayaklarının üzerine oturtabildiğimiz gün gelecektir. Mesele böyle ortaya konunca çözüm yolu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır: Ancak halkçı bir politika halkı halk düşmanlarının pençesinden kurtarabilir ve onu halkçı zinde kuvvetlerle kaynaştırabilir. Bu kaynaşma ilerleme yolunu kesin şekilde açmanın temel şartıdır (Avcıoğlu, 1963a: 3).

Aydın tartışmasında YDH ve Avcıoğlu dönemin diğer sol akımlarından biri olan TİP'le zaman zaman çatışma halinde bulunur. TİP'i, asker-sivil aydın zümrenin öncü rolünü göz ardı ederek işçi sınıfının öncülüğünde ısrar etmesi ve antiemperyalist mücadeleyi sosyalist mücadeleyle bir ve aynı şey sayması dolayısıyla safları bölmekle ve sosyalistlerin tecrit edilmesine yol açmakla suçlarlar. *“Birçok ülkede geçilmesi zorunlu aşamaları atlayarak bir çırpıda sosyalizme ulaşmaya heveslenen bu yüzden ister istemez öteki milliyetçi güçlerle çatışmaya düşen ve sonunda fiilen milliyetçi mücadelenin dışında kalan bütün sosyalist hareketler hüsrana uğramışlardır”* diyen Avcıoğlu (1966d: 3) TİP'i şu sözlerle de eleştirir:

Türkiye'nin bir numaralı meselesinin bugünkü bağımlı durumdan kurtulmak olduğu konusunda sanırsanız bütün sosyalistler birleşmişlerdir. Bu görüşün gerektirdiği antiemperyalist milliyetçi mücadele henüz sosyalizme hazır olmayan fakat sağlam Atatürkçü ile antiemperyalist mücadeleye açık olan önemli çevrelerde destek bulmaktadır. Milliyetçi mücadele bu çevrelerin bilinçlendirilmesi ve kazanılması ile ancak gerçek bir ağırlığa kavuşacaktır. Ne var ki TİP bir yandan antiemperyalist mücadeleyi bir numaralı mesele sayarken öte yanda klasik bir burjuva-proleter mücadelesinin sloganlarını ön plana çıkararak güçleri dağıtmakta ve zayıflatmaktadır. Başka bir deyişle TİP aynı zamanda iki meydan muharebesi vermekte üstelik ikinci muharebe yüzünden ilk muharebeye hazır güçlerin azalmasına ve amaçların dağılmasına yol açmaktadır (Avcıoğlu, 1966c: 3).

1967'de *Yön* dergisinin kapanmasından sonra Doğan Avcıoğlu *Türkiye'nin Düzeni*¹ (1969) adlı eserini kaleme alır. Bu eserde de yine Türkiye'nin “nasıl kurtulacağına” kafa yoran Avcıoğlu *Yön*'deki çizgiyle uyumlu olarak bunun ancak hızlı kalkınma ile mümkün olduğu görüşündedir (1969: 232). Dünyada üç tip kalkınma modeli olduğunu öne süren Avcıoğlu bunları komünist kalkınma, Amerikan tipi kalkınma ve millî devrimci kalkınma yolları olarak üçe ayırır. Amerikan tipi kalkınma modelinin özel girişime dayandığını söyleyen Avcıoğlu özel girişim ile az gelişmiş ülkelerin kalkınamayacağı tezini öne sürer ve daha önce bu yolla ilgili eleştirilerini tekrarlar. Ardından komünist kalkınma yolunu ele alan Avcıoğlu bu modelin Doğu ülkelerini çok hızlı geliştirdiğini fakat bu sistemde insani yöntemler kullanılmadığını dolayısıyla bu yöntemin savunulamayacağını dile getirir. Dikkat edilirse bu eleştiriler daha önce Avcıoğlu'nun *Yön* dergisindeki “Sosyalizm Anlayışımız” başlıklı yazısında vurguladığı noktalarla aynıdır. Avcıoğlu üçüncü kalkınma yolunun, Türkiye için aynı zamanda en uygun model olan Millî Devrimci Kalkınma yolu olduğunu öne sürer (1969: 339). Avcıoğlu daha önce bunu “Sosyalizm Anlayışımız” başlıklı yazısında “Az Gelişmiş Ülkeler için Sosyalizm” kategorisinde anlatmıştır. Dolayısıyla *Türkiye'nin Düzeni* adlı eserinde Avcıoğlu daha önce *Yön* dergisinde ortaya konulan görüşleri bütünlüklü hale getirir ve kitabında bahsettiği “Millî Devrimci Kalkınma Yolu”nun öncelikle milliyetçi devrimciler, yani asker-sivil aydın zümre tarafından gerçekleştirilebileceği görüşünü tekrarlar (1969: 1091).

1969 yılında yayına başlayan haftalık *Devrim* gazetesi Avcıoğlu ve arkadaşlarının bu görüşleri çerçevesinde yeni dönemdeki stratejilerine uygun olan bir yayın politikası izlemiştir. *Devrim*'in sahibi *Yön*'ün de sahibi olan Cemal Reşit Eyüboğlu, genel yayın müdürü yine Doğan Avcıoğlu, yazı işleri müdürleri ise Uluç Gürkan ve Hasan Cemal'dir (Atılğan, 2002: 310). 1965 seçimlerinden itibaren parlamenter demokrasinin yalnızca tutucu güçleri iktidara getirdiğini öne süren (Avcıoğlu, 1966a: 3) Avcıoğlu ve arkadaşları tek yolun asker-sivil aydın zümre öncülüğünde darbe olduğunu görmüştür. *Devrim*'in yayına başlamasından itibaren temel strateji asker-sivil aydın zümre denilen kesim içinde ayrıcalıklı bir yeri olan subaylara dayanarak bir askeri darbeye iktidarı ele almak ve darbenin ardından aydınların, askerlerin, işçilerin, öğrencilerin katılacağı bir siyasal partiyle “yasa koyucu aydınlar”

¹ Avcıoğlu'nu bu çalışması, çıktığı dönemde sol ve sağ kesimde en çok tartışılan kitaplardan olmuştur. Celil Gürkan, dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler'in *Türkiye'nin Düzeni*'ni “başucu kitabı” yaptığını ve “bu kitabı okumayan subayı eksik sayarım” dediğini aktarır (1985: 104-130). Nitekim Ordu içinde Avcıoğlu'nun düşüncelerine değer veren bu eklele YDH, sol bir darbe girişiminde bulunmuş ancak başarılı olamamışlardır.

olarak toplumu sosyalizme hazırlayacak reformları gerçekleştirmektir. Başka bir ifadeyle YDH, *Yön*'le Türkiye'nin yönünü belirlemiş, *Devrim*'le de devrime odaklanmıştır. Bu çerçevede *Devrim*'in kadrosu *Yön* dergisine göre çok daha dardır. *Yön*'ün sosyalizme açık, farklı fikirlere tahammül gösteren yayıncılığı yerine *Devrim*'de çubuk sosyalizmden ziyade Kemalizm'e bükülmüş, daha çok subaylara seslenen bir yayıncılık anlayışı ortaya çıkmıştır. *Devrim* 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası'nın ardından kapatılmıştır.

3. TİP VE AYDINLAR

“Ancak işçi örgütünün içinde (...) aydın yararlı insan olur.”
Mehmet Ali Aybar

1960'lardaki sol canlanmanın en önemli merkezlerinden biri de ilk defa doğrudan işçi sınıfının temsilcisi sendikacıların önderliğinde kurulan sosyalist bir parti, TİP olmuştur. Parti kurulduktan yaklaşık bir yıl sonra başta Mehmet Ali Aybar olmak üzere Behice Boran, Sadun Aren gibi aydınların dâhil olmasıyla adından daha çok söz edilir hale gelmiştir. Bu tarihten sonra TİP, sosyalizmi aydın çevrelerin dışına da çıkarabilmiş, sosyalizmi halka götürmeyi belli bir ölçüde de olsa başarabilmiştir:

TİP'in ideolojik hattı üzerinde dururken partinin farklı kesim ve gruplardan oluştuğunu, bu grup ve kesimlerin fikirlerinin zaman içinde değiştiğini, dolayısıyla net, tutarlı, açık yorumlar yerine zamanla değişen görüşlerden, çatışan ve çelişen fikirlerden bahsetmenin daha yararlı olacağı söylenebilir. TİP'te sendikacılar, bağımsız aydınlar, Doğulu aydın ve siyasetçiler gibi farklı kesimler yer almaktadır ve dolayısıyla TİP'i temsil eden tek bir görüş olduğunu ve bunun zaman içinde hiç değişmediğini söylemek doğru olmaz (Ünsal, 2002: 8).

Bununla birlikte başta aydın meselesi olmak üzere TİP'i yöneten çevrelerin belli temalar üzerinde ısrarla durduklarını da vurgulamak gerekir. TİP'li liderlerin aydın meselesine bakışlarında temel yaklaşımları Gramsci'nin “organik aydın” tanımına yaklaşmaktadır. TİP'liler aydınların ancak işçi sınıfının partisinde işçilerle birlikte mücadele vererek, hem onları eğiterek hem de onlarla birlikte deneyim kazanarak devrimde etkili bir rol oynayacağına inanmaktadır. Parti'nin genel sekterliğini ve 1968'deki ayrışmadan sonra kısa bir dönem genel başkanlığını yapan Behice Boran meseleyi ele alırken öncelikle aydınların sosyalist harekette yeri ve rolü nedir sorusunu cevaplandırmak gerektiğini söyler. Sosyalizmin öncelikle “*işçi sınıfı ile kader birliği yapmış aydınlar*” tarafından geliştirilen bir teori olduğunu vurgulayan Boran, “*Sosyalizmin o günden bugüne her toplumda da önce aydınlar arasında bir fikir akımı olarak tutulduğu ve sosyalizmi işçilere öğretmede, hareketi başlatıp yürütmeye aydınların faal rol oynadığı görülmüştür,*” diye yazar (Boran, 2016: 266).

Buradan *Yön*'de başlayan tartışmalara geçen ve Türkiye'de asker-sivil aydın zümrenin devrimde öncü bir rolü olup olamayacağı konusuna eğilen Boran, Türkiye'de aydınların sınıfsal konumları gereği çelişkili bir yapı arz ettiğini ifade eder. Buna göre aydınlar belli bir derecede de olsa ülkede devrimci ilerici bir rol oynamıştır. Saltanatın kaldırılmasını, Cumhuriyet'in ilanını, hukuk ve eğitimdeki laik reformları göz ardı etmemek gerektiğini söyleyen Boran, bununla birlikte asker-sivil yönetici aydınların aynı zamanda halka tepeden bakan, halkı hor gören bir nitelik gösterdiklerini de belirtir. Boran aydın tabakasının bu çelişkili yapısını şu cümlelerle anlatır:

Devletin memuru, hizmetlisi, subayı oldukları ölçüde iktidarın bu sınıflar yararına, ezilen ve sömürülen sınıflar zararına yürüttüğü bugünkü bozuk düzeni ayakta tutma politikasına ister istemez hizmet etmek durumundadırlar, en küçük, en imtiyazsız memur ve hizmetli dahi egemen sınıflar iktidarının uygulayıcı aygıtının bir ucudur. Öte yandan belirttiğimiz nedenlerle egemen sınıfların iktidarına karşı çıktığı, devlet aygıtına yeniden hâkim olmak için mücadele ettiği ölçüde de egemen sınıflarla çatışma halindedir. İkincisi, devlet aygıtını yürüten az çok özerk bir tabaka olarak farklılaştığı için kendine özgü, bazı sosyal değerler de oluşmuştur. ‘Devletin yüksek menfaatini korumak,’ ‘devlet haysiyeti,’ ‘milli şeref ve vekar’ sivil asker tabakanın değerleri arasındadır. Bugünkü kapkaç düzeninin ve politikacılarının ülke kaynaklarını hesapsızca har vurup harman savurmasına, yabancı ve yerli çıkarıcılara peşkeş çekmesine, milli bağımsızlık ve şerefle hiçbir ölçüde bağdaştırılamayacak bir politika izlenmesine bir noktada karşı çıkmaktadır bu tabaka (Boran, 2016: 276-277).

Sosyalistlerin, aydınlarla komprador burjuvazi ve toprak ağaları arasında yaşanan iktidar çatışmalarından faydalanmasını ve aydınları sosyalist mücadeleye kazanmasını isteyen Boran, aydın bürokratların bir sınıf değil bir tabaka olduğunu ve dolayısıyla iktidara gelse dahi belli sınıflara dayanması gerektiğini vurgular. Boran'a göre eğer aydınlar işçilerle birlikte mücadeleye katılmaz ve işçi sınıfının organik aydınları olarak ortaya çıkmazlarsa, ister istemez başka bir sınıfın, bu durumda egemen sınıfların organik aydınları olacaklar ve iktidara geldiklerinde bu sınıflara yaslanacaklardır (Boran, 2016: 282).

YDH'nin dolaylı olarak da ifade ettiği *"asker-sivil aydın zümre önce devrim ya da ihtilal yapar sonra iktidara gelince halkın lehine reformlar yaparak onların gönlünü kazanır"* şeklindeki varsayımlarını şiddetle eleştiren Boran onlara cevaben *Sosyal Adalet* dergisinde *"Kestirme Yol Yoktur"* diye yazar. Öncelikle bu düşünceyi yöntem olarak eleştiren Boran şunları belirtir:

İyi niyetli namuslu, bilgili vatansever bir aydın kadronun işbaşına geçtiğini, bir an için varsayalım. Böyle bir kadro kendi kuvvetiyle iktidarı alamayacağına göre iktidarı kuvvete dayanarak ele alanlar bu kadroyu iş başına çağıracaklar demektir. İlk soru çağırırlar mı? Çağırımları sadece bir ihtimal, şu veya bu derecede kuvvetli bir ihtimal ama yine de bir ihtimal, bir zorunluluk değildir. Çağırımlar tam yetki verirler mi? Verseler gerçek kuvveti ellerinde tutanlar her an müdahale etme imkânına sahip değiller midir? (Boran, 1963: 3).

Ardından her şey sorunsuz ilerlese ve aydınlar iktidara gelip istediğini yapabilme yetkisine ulaşsa bile halk tarafından benimsenmeyeceğini belirten Boran burada yine organik aydınlarla emekçiler arasındaki ilişkinin gerekliliğine vurgu yapar:

Anayasa teminatı altında demokratik, teşkilatlı politik hareket içinde halk kütleleriyle aydın kadrosu kaynaşmadıkça, kütleler kadar aydınlar da bu hareket içinde politik eğitim, karşılıklı itimat, ekip halinde çalışma ve iktidar için demokratik mücadele tecrübesi kazanmadıkça yukarıdaki şekilde kestirmeden işbaşına getirilecek bir kadro halkın yararına reformları sanıldığı gibi kısa zamanda yapıp başarıyla uygulayamaz (Boran, 1963: 3).

Tepeden inme aydın hareketlerine karşı partinin genel başkanı Mehmet Ali Aybar'ın tavrı da nettir. *"Demokrasilerin en aksak, en bozuk şekli bile en vaatkâr diktatörlükten bin kere iyidir"* diyen Aybar şunları belirtir:

Ve gene biliyoruz ki sosyalizmi anayasaya sahip çıkarak biz emekçi halk kütleleri aşağıdan yukarı kendi ellerimizle kuracağız. Konuşmalarımda bu noktaları açıklamış bulunuyorum. Ayrıca tepeden inme sosyalizmin bizi sonunda faşizme götüreceğini, emekçi kütlelere piyon gözü ile bakan halktan kopmuş aydınların sosyalizmi asla kuramayacaklarını da anlatmaya çalıştım (Aybar, 1968: 493).

Sosyalizmi, YDH'den farklı olarak yalnızca bir kalkınma tekniği değil Aylin Özman'ın da vurguladığı gibi işçilerin, emekçilerin kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olmasını, emeklerinin ürünlerinden ve üretim süreçlerinden yabancılaşmamasını sağlayacak bir ahlaki hümanizma olarak gören Aybar bu nedenle işçilerin, emekçilerin sosyalist iktidarın kuruluşunda da pasif değil aktif bir rol oynaması gerektiğini savunur (2008: 383). Aybar da tıpkı Boran gibi aydınların ancak işçi sınıfıyla organik birliği halinde sosyalist devrime katkı yapabileceği görüşündedir:

Küçük burjuva aydınları mensup oldukları sınıf bakımından bireyci ve genellikle kapitalizme ve onun ideolojisine dönüktürler. Bunlar iki veçheli bir şahsiyet taşır. Ancak halkın ağırlığını koyduğu bir politik hareket içinde buldukları hallerde olumlu hareket ederler. Yalnız kaldıkları zaman halka karşı olmasalar da tepeden ve dışarıdan bakma alışkanlığı içindedirler. Gerek psikolojileri bakımından gerek üretim faaliyetinin dışında bulunmaları dolayısıyla bu aydınlar kapitalizme kayma eğilimindedirler. Ancak işçi örgütünün içindedir ki aydın yararlı insan olur. Onun dışında oldu mu etiketi ne olursa olsun ona güven caiz değildir (Sargın, 2001: 406).

TİP liderleri arasında 1960'ların ilerleyen zamanlarında fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Dönemi içinde Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) tartışmalarından etkilenen Aybar, Türkiye'de asker-sivil aydın bürokrat tabakanın Osmanlı zamanında hem siyasi ve askeri güce hem de köylüden devlet adına artı değeri olarak ekonomik güce sahip olduğunu ve bu anlamda egemen bir sınıf olduğunu iddia eder. Bu, Osmanlı'da devletin her şeye hâkim olması,

kendisi dışında özerk bir gücün gelişmesine izin vermemesiyle ilgilidir. Bunun neticesinde devletteki yönetici sınıf olan kapıkulları doğrudan üretim araçlarına sahip olmasa bile artı değere sahip olma imkânını sağlayan çalışma şartlarını düzenleme yetkisini elinde bulundurarak *sui generis* egemen bir sınıf konumundadır. Ve bu sınıf halkı hor görerek, üzerinde ceberut bir baskı kurarak hükmetmektedir (Aybar, 1968: 8). Aybar bu sınıfın erken cumhuriyet döneminde asker-sivil bürokrasi olarak varlığını devam ettirdiğini, halkı ezdiğini ve egemenliğini sürdürdüğünü savunur (1968: 639-640). Başka bir ifadeyle komprador burjuvazi ve toprak ağalarının yanına “Amerikancı” bürokrasiyi de egemen bir sınıf olarak koyar. Bu tabii diğer sol akımlarca devrimci bir potansiyel taşıdığı düşünülen asker-sivil bürokrat aydının tam tersine devrimin karşısında mücadele edilecek güçlerden biri olarak değerlendirilmesi anlamına gelir (Aybar, 1968: 12). Aybar ilerleyen yıllarda bu bürokrasi eleştirisini Sovyet bürokrasisi eleştirisine doğru ilerletmiştir (Ünlü, 2002: 278-283).

1968’de parti içinde Aybar ile Boran-Aren ve arkadaşları arasında başlayan ayrışma giderek büyümüş ve partiden kopmalar başlamıştır. Taraflar arasındaki görüş ayrılıkları arasında aydın meselesine bakış da vardır. Boran ve ekibinin muhalefetteyken kurduğu *Emek* dergisinde bir taraftan MDD ve taraftarlarıyla bir fikir mücadelesi yürütülürken bir yandan da Aybar’ın fikirleriyle bir çatışma yaşanır. *Emek* dergisinin ilk sayılarında bürokrasi tartışmasına giren Boran’ın bürokrasiden kastettiği yazılarda da vurguladığı gibi asker-sivil aydın zümredir. Bu zümre hakkındaki yorumlarına önce bu konuda iki farklı görüş olduğunu vurgulayarak başlar. Birincisi asker-sivil aydın zümrenin tarihte ilerici, devrimci bir rol oynadığını savunan YDH ve MDD’cilerin görüşüdür. İkincisi ise bu zümreyi mutlaka halka baskı yapan, halkı gör gören ve toplumsal ilerlemenin önünde duran bir yönetici sınıf olarak tasvir eden Aybar’ın ve İdris Küçükömer’in görüşüdür. Boran’a göre bu iki görüşten birini tercih etmek zorunlu değildir. “*Ya asker sivil aydın tabakayı devrimci gücün öncüsü temel gücü saymak veya onu ağa ve komprador burjuvazi ile aynı safa koyup karşımıza almak gibi kesin ayrı şık ve bunlardan mutlaka birini tercih etmek gibi bir durum bir zorunluluk yoktur,*” diyor Boran, daha önce *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* (2016) kitabında yazdığı görüşlere benzer fikirler ileri sürer. Aybar ve Küçükömer’in asker-sivil aydın zümrenin hep gerici ve halk karşıtı bir noktada durduğu tezini Batılılaşma yolunda atılan adımları ve özellikle “*27 Mayıs’ı gerici saymak mümkün müdür*” diye eleştiren Boran, Avcioglu ve MDD’cileri ise bu tabakanın oynadığı devrimci rolün belli bir tarihsel momente özgü ve döneminin koşulları içinde geçerli bir durum olduğunu görmemekle eleştirir. Ardından bu konudaki üçüncü görüş olan kendi görüşlerini ortaya koyan Boran her şeyden önce bu tabakanın çelişkili yapısını tekrar vurgular: “*Sivil asker aydın tabaka ise ister bürokrasiye dâhil kesimiyle olsun ister bunun dışındaki serbest kesimiyle olsun toplum katları arasında tümüyle çelişik ve tutarsız bir tabaka olmakla belirlenir*” (Boran, 1969a: 4-6).

Aybar’ın Osmanlı’dan bugüne halkı hor gören bir tutum içinde olmakla suçladığı ve üretim araçlarına doğrudan sahip olmasa bile üretimin koşullarını düzenleme yetkisini elinde bulundurduğu için *sui generis* egemen bir sınıf olduğunu söylediği asker-sivil aydın zümrenin Osmanlı’dan bu yana hiç değişmediğini düşünmenin yanlış olacağını savunan Boran, bir sonraki yazısında bu tabakanın Osmanlı zamanında bir sınıf olsa bile bugün büyük değişiklikler geçirdiğini, artık bürokrasi özelliği gösterdiğini ve bu yönüyle bir tabaka olduğunu iddia eder:

19. yüzyıldan bu yana yönetici grup artık bir bürokrasi niteliğini almıştır, yani devletin yönetim mekanizmasında yer alıp yine devletten para olarak maaş, ücret alan, belli tayin, terfi, görevden çekilme kurallarına tabii olan, bir grup olarak kendine özgü bir takım imtiyazlara sahip bulunan, kendisi bir sınıf olmayıp esas itibarıyla toplumdaki egemen sınıflara hizmet eden, ama toplumdaki çelişkilerin ölçüsüz keskinleşip toplumu patlatmaması için de bir yandan baskı usullerini kullanırken bir yandan da şartların zorlamasıyla bir ölçüde sömürülen alt sınıfları da kollayan, az çok özerk ama sınıf ilişkilerinden bağımsız değil, bir tabaka haline gelmiştir (Boran, 1969b: 5-6).

Daha önceki görüşleriyle paralel bir biçimde bir tabaka olarak bu yapının mutlaka belirli sınıflara dayanması gerektiğini öne süren Boran bu kez bu tabakayla yapılması gereken bir ittifak üzerinde eskisinden daha fazla durur. Daha önce *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* (2016) kitabında Boran bu tabakayla ve genel olarak bu tabakaya yaslanan diğer örgütlerle bir ittifak çabasına karşı olumsuz bir tutum takınmıştır:

Anayasadan ve millî bağımsızlıktan yana bütün demokratik antiemperyalist örgütlerin güçlerin, kişilerin asgari bir ortak program üzerinde bir cephe hareketi halinde birleşmesine ise bugün

Türkiye’de şartlar elverişli değildir. Böyle bir birleşik cephe hareketine katılmayı TİP asla reddetmez. Ama Türk burjuvazisinin ilerici unsurları ve burjuva ideolojisinden ayrılmayan ara sınıf ve tabakalar sınıfsal durum konusunda hayli bilinçlidirler, ne kadar anayasadan bağımsızlıktan yana olmak isteseler de sosyalist hareket karşısında tedirgindirler. Sınıf durumları ve çıkarları ağır basmaktadır, işçi-emekçi sınıfların uyanmasından, anayasa hak ve hürriyetlerine sahip çıkıp politik bir güç haline gelmesinden ürkmektedirler. Onun için de ne anayasa ne bağımsızlık konusunda kesin tutarlı, sebatlı bir vaziyet almamakta, çelişkilere tutarsızlıklara düşmektedirler ve sosyalistlerle işbirliğinden, aynı safta olmaktan kaçınmaktadırlar (Boran, 2016: 405-406).

Oysa *Emek*’teki yazılarında bu kez hiçbir sınıfın devrimi tek başına yapamayacağını savunan Boran bu noktada müttefik arayışlarına yönelir:

Ama bunu böylece belledikten sonra işçi emekçi sınıflara müttefik veya yardımcı olabilecek öbür sosyal güçler üzerinde durmak, bunların desteğini ve belli ortak amaçlar üzerinde işbirliğini sağlama yolunda aktif girişimlerde bulunmak egemen sınıflar arasındaki her türlü çelişki ve sürtüşmeden yararlanmak doğru sosyalist politika ve taktik gereğidir. Bilimsel sosyalizmin objektif gerçeklerin tahlilinden çıkardığı ve daha sonraki gelişmelerin de doğruladığı şu temel yargıyı da asla unutmamak gerekir. Hiçbir sosyal sınıf ne kadar güçlü ve devrimci bir çizgiye gelmiş olsa da devrimi kendi başına öbür yardımcı ve müttefik sınıf ve tabakaların desteği ve katkısı olmadan başaramaz. Bürokrasiyi tümünde bir sınıf sayıp ağa ve burjuva sınıflarla aynı safa koymak hele Türkiye’ye özgü şartlar ışığında işçi emekçi sınıfların politik hareketini yalnız bırakmak, tecrit edilmiş vaziyete düşürmek olur (Boran, 1969a: 4-6).

Koşulların değiştiğini bilhassa 1950’den itibaren aydınların egemen sınıflarla çatışma içinde olduğunu öne süren Boran asker-sivil aydın zümreye göz kırpar: *“Bu tabaka 1950’lerden beri ağa ve burjuva sınıflarıyla iktidar mücadelesi içindedir, bugün bu mücadele daha da keskinleşmiştir. Sosyalistlere düşen görev bu durumdan yararlanarak bürokrasiyi ağa ve burjuvalardan burjuva ideolojisinden daha da koparmaya onu işçi-emekçi sınıfların davasına kazanmaya çalışmaktır”* (Boran, 1969a: 4-6).

Boran ve Aybar’ın fikirleri aydın-bürokrat tabaka tartışması da dâhil olmak üzere ayrışsa bile TİP liderleri dönemleri boyunca aşamacı devrim teorilerine ve devrimin öncüsünün aydınlar olması gerektiği görüşüne karşı çıkmışlardır. Türkiye’de demokratik devrimin asker-sivil aydın zümre öncülüğünde tamamlandığını ve ülkede sosyalizme izin veren bir anayasa olduğunu, bunun da ilerlemenin bir ölçütü olduğunu savunan TİP liderleri Türkiye’nin önündeki aşamanın sosyalist devrim olduğunu savunurlar. Devrime öncülük konusunda işçilerin öncülüğünü her fırsatta vurgulayan TİP liderleri YDH’nin ve MDD’nin “öncelikli hedef sosyalizm değil bağımsızlık olmalı bunun için *de milletçe mücadele edilmeli*” şeklindeki tezlerine karşı antiemperyalist mücadelenin sosyalist mücadeleyle bir ve aynı şey olduğu savını öne sürerler (Aybar, 1968: 660). Daha önce bir millî kurtuluş savaşı veren Türkiye’nin bu savaşın öncülüğünü işçiler ve emekçiler değil küçük burjuva aydınlar yaptığı ve sosyalizm bir hedef olarak seçilmediği için bağımsızlığın tekrar yitirildiğini savunurlar (Aybar, 1968-659-660). Bu çerçevede TİP, asker-sivil aydın zümrenin “organik aydın” olarak işçilerle birlikte sosyalizm için mücadele etmesi gerektiğini savunmuştur.

Hiçbir zaman asker-sivil aydın zümreye ve özellikle orduya sosyalist devrimde öncü bir rol biçmeyen TİP bu şartlar altında parçalanmış ve dağılmış bir yapı halinde 12 Mart’a gelir. 12 Mart Muhtırası’na en net tepkiyi veren sol akım TİP olmuştur. Parti daha 12 Mart yaşanmadan, bu sürece gelirken bir “askeri faşizm” tehlikesinden bahsetmiş ve pek ses getirmese de 8 Ocak 1971’de “Faşizme Karşı Birleşelim” kampanyası başlatmıştır. 12 Mart Muhtırası’nın ardından 27 Mayıs Anayasası’nın çiğnendiğini ve emperyalizmin desteğiyle askeri bir faşizm geldiğini savunan TİP bütün demokratları parlamenter rejimi savunmaya çağırmıştır. 12 Mart sürecinin ardından kapatılan TİP 1970’lerde yeniden siyasi hayata girse de 1960’lardaki etkinliğini sağlayamamıştır.

4. MDD VE AYDINLAR

“Yüzyıldan uzun bir süredir Türkiye’nin kaderine hükmetmiş olan asker sivil bürokrat zümre bir geçmişin, bir geleneğin temsilcisidir. Bu geçmişte örneğin bir Çanakkale var, bir Kurtuluş savaşı var”
Mihri Belli

MDD hareketi eski TKP’li Mihri Belli önderliğinde bir grup sosyalistten oluşmaktadır. Hareket görüşlerini ilk defa 1960’ların başlarında *Yön* dergisi içinde duyurmuş, TİP içinde örgütlenmeye çalışmış bunu başaramasa da 1960’ların sonlarında sosyalist üniversite gençliğinin TİP’ten kopmasında önemli bir rol oynayarak o yıllarda gençliğin sahiplendiği düşünceleri ortaya koymuştur. Mihri Belli, 1960’ların başlarında TİP ile *Yön* arasında başlayan tartışmalara takma adlarla yazdığı yazılarla katılmış, militan, atak bir portre çizmiş, eski TKP’li kimliğinin üzerinde yarattığı efsanevi imgeden de yararlanarak 1960’ların sonunda gençliği etkisi altına almış, MDD teorisini çizmiş bir sosyalisttir (Atılğan, 2008b: 548). 1960’ların ortalarında *Yön* dergisinde yazdığı yazılarla MDD teorisini kurgulayan Belli ve takipçileri 1967’de *Türk Solu* dergisini çıkararak kendi yayın organına kavuşmuştur. Hareket daha sonra da *Aydınlık Sosyalist Dergi*’yi çıkarmıştır. Şener’in belirttiği gibi dönemin en geç ortaya çıkan sol akımlarından biri MDD’dir. TİP’te örgütlenmeye çalışan hareket bunu başaramasa da üniversite gençliği tarafından sahiplenilince o yılların en etkili fikir akımı haline gelmiştir (Şener, 2015: 173).

MDD teorisinin kurucusu Mihri Belli için de temel mesele Türk aydınının 200 yıllık meselesi olan *“vatan nasıl kurtulur”* sorusudur. Belli, *Yön* dergisinde yazdığı *“Türk Milliyetçilerine Sesleniş”* (1965: 8) adlı makalesinde, *“Bugün Türk milletinin karşısındaki en önemli sorun Türkiye’nin içine düşürüldüğü çıkmazdan kurtuluş yolunun tespiti sorunudur,”* diyerek meseleyi ortaya serer. Sosyalizm fikrine nasıl ulaştığını anlattığı bir konuşmasında kişisel tarihiyle ülkenin tarihi arasında bir koşutluk kurar. Söylediğine göre Türkiye’de *“Bir Türk Dünyaya Bedel”* gibi iddialı laflarla yetiştikten sonra Anglo Sakson dünyaya adım attığında Türk genci kimliğiyle kendisini ikinci sınıf vatandaş olarak görür. Dünyada Anglo Sakson hâkimiyeti vardır, diğer uluslar gibi Türkiye de sömürülmektedir ve sömürülen bir Türk olarak bu durumdan kurtulmak istemektedir. Bu milliyetçi hıncı duygusuyla sosyalizm fikrine vardığını belirten Belli, *“milli gurur insanı sosyalizme götürür”* diye konuşur (1969: 14). Mihri Belli başta olmak üzere MDD hareketi’nin Baumann’ın *“yasa koyucu aydın”* kategorisine girdiğini söyleyebiliriz.

Mihri Belli *Yön* dergisine E. Tüfekçi takma adıyla yazdığı *“Demokratik Devrim Kimle Beraber Kime Karşı”* (1966: 10-11) başlıklı yazıda dönemin sosyalistlerinin hemen hepsinin yaptığı gibi *“toplumsal gelişme açısından bugün hangi aşamadayız”* diye sorar. Bu soruya cevap verebilmek için onunla bağlantılı iki soru daha ortaya atar: *“Türkiye tam bağımsız bir ülke midir ve feodal kalıntıları temizlemiş midir?”* Mihri Belli’nin bu iki soruya da cevabı *“hayır”*’dır. Bir başka yazısında Belli Türkiye’yi *“geri kalmış bir tarım ülkesi”* olarak nitelendirmiş, *“topraktan feodalite fıskırdığını”* iddia etmiştir (1965: 8). Belli’ye göre Batı’da feodaliteyi ortadan kaldıran ve sanayi kalkınmasını gerçekleştiren millî bir burjuvazi Türkiye’de yoktur:

Demokratik devrimi burjuva demokratik devrim eş anlamında kullandık. Burjuva sıfatı bu devrimin geçmişte Batı’da burjuvazinin hegemonyası altında gerçekleşmiş olmasından gelmez. Batı’da burjuva demokratik devrimler çağında henüz devrimci bir nitelik taşıyan burjuvazi yani millî sermayedar sınıfı toplumdaki feodalizme karşı tüm devrimci güçlerin başına geçerek demokratik devrimi gerçekleştirmiş, ekonomik kalkınma ve ulusal gelişme olanaklarını yaratabilmiştir. Ama on sekizinci, on dokuzuncu yüzyıllar Batı’ında bu böyle oldu diye içinde yaşadığımız emperyalizm çağında Türkiye gibi geri kalmış bir Doğu ülkesinde tarihin tekrarlanmasını ummak, burjuva hegemonyasında bir demokratik devrim beklemek büyük gaflet olur. Çünkü emperyalizm çağında Doğu’nun ve Güney’in sömürülen ülkelerinde demokratik devrime önderlik edecek güçte tutarlı devrimci bir çizgiyi sonuna kadar izleyebilecek bilinçte bir millî burjuvazi yoktur ve olmayacaktır (Belli, 1966: 10-11).

Alıntıda da görüldüğü üzere MDD’cilerin tespiti hem YDH hem de TİP ile aynıdır, Türkiye’de burjuvazi kompradordur ve dolayısıyla burjuva demokratik devrimi yapma kapasitesi yoktur. Bu halde bu devrimi kim yapacak sorusu ortaya çıkar ve işte bu noktada MDD’cilerin asker-sivil aydın zümre ile ilgili görüşleri berraklaşır. Aslında Belli’nin üzerinde az durulmuş bir yorumunda asker-sivil aydın zümreyi tıpkı Behice Boran gibi çelişkili bir yapı arz etmekle eleştirdiğini görürüz. Kemalist devrimin yarım kaldığını söyler ve bunun sebebi olarak da devrimi

yapan asker-sivil aydın zümrenin çelişkili bir yapıya sahip olmasını gösterir. Belli pek çok yazısında asker-sivil aydın zümreyi küçük burjuvazi içinde değerlendirmek gerektiğini savunur. Küçük burjuvaziye ise şöyle değerlendirir:

Küçük burjuvazinin özellikleri var. Bütün dünyada ve bizde de. Küçük burjuvanın bir üretim araçları sahibi yanı vardır bir de emekçi yanı vardır. Bu yüzden küçük burjuvazinin kendine özgü tutarlı tek bir ideolojisi olmamıştır. Kimi sola, kimi sağa kayar bu sınıf. Küçük burjuva sosyalizmi diye bir şey vardır, öte yandan en gerici fikirler de barınır küçük burjuvazi saflarında (Belli, 1969: 14).

Öte yandan asker-sivil aydın zümreyi *“küçük burjuvazinin en bilinçli kesimi, öncü müfrezesi”* olarak niteleyen Mihri Belli’ye göre asker-sivil aydın zümre bütün çelişkili karakterine rağmen bağımsızlık tehlikeye girdiğinde devrimci bir role bürünür: *“Asker sivil aydın zümre tutarsızdır, sallantılıdır ama emperyalizm çıplak yüzü ile karşımıza dikildiğinde her zaman antiemperyalist tutum benimsemiştir”* (Belli, 1969: 14). Bağımsız olmayan bir toplumda asker-sivil bürokrat aydınının konumu değersizleşir. Bu bakımdan Belli Aybar’ın asker sivil bürokrat aydını Amerikancı bürokrat aydın olarak tarif etmesini eleştirir.

Bir albayın göğsünü gererek ben albayım diyebilmesi için bağımsız bir devletin ordusunda bir alaya kumanda etme olanağına sahip bulunması gerekir. Böyle bir ordu olmayınca o albay görkemli üniforması içinde bir operet subayına döner. Sivil bürokrasi için de durum aynıdır. Bir valinin göğsünü gererek ben valiyim diyebilmesi için bağımsız Türkiye devletinin falan vilayetini yönetme olanağına sahip olması gerekir. Onun için uydurma terminoloji serisinden ‘Amerikancı bürokrasi’ terimi yanlış bir terimdir. Birey olarak Amerikancı bürokratlar olabilir ve böyleleri eksik değildir. Ama zümre olarak Amerikancı bürokrasi olamaz. Nasıl ki birey olarak Amerikancı olabilecek kadar bilinçsiz proleterler olduğu halde Amerikancı proletarya olamayacağı gibi (Belli, 1968: 1).

Mihri Belli bu tabaka ile komprador burjuvazinin ve toprak ağalarının arasında bir çıkar çatışması bulunduğunu savunur. Ona göre bunun iki sebebi vardır. Birincisi, her şeyden önce aradaki maddi problemlerdir:

Asker sivil aydın zümre ile komprador-feodal ağa ittifakı arasında bir uzlaşma olabilir mi? Böyle bir uzlaşmayı mümkün kılacak maddi temel Türkiye’de yoktur. Türkiye’de nimetler sayılıdır. Ve söz konusu köklü reformlar gerçekleştirilmedikçe sayılı kalacaktır. Oysa ekonomiye hükmeden sınıflar doğaları gereği statükocudurlar, her türlü değişikliğe karşıdırlar. Reform yapmak onlar için bindikleri dalı kesmek anlamını taşır. Bu duruma göre üretimi önemli ölçüde arttıracak altyapı değişikliklerini bu hâkim sınıflardan beklemek yersizdir. Bunlar hâkimiyetlerini sürdürdükçe değişiklik yapılmayacaktır, üretim artmayacaktır ve nimetler sayılı kalacaktır. Bu sayılı nimetler her iki tarafı da sevindirecek biçimde üleştirilemez. Bugün Türkiye’de kese kâğıdı ticareti yapan ilk tahsilden yoksun Kayserili Hasan Efendi’nin ya da Balatlı Moiz Efendi’nin büyük vurgunlara kıyasla mütevazı sayılması gereken ticaretinden sağladığı gelir bir generalin, bir profesörün gelirinin birkaç mislidir (Belli, 1966: 11).

Öte yandan Belli bunu vurgulamakla yetinmez. Asker-sivil aydın zümre miras aldığı tarihsel gelenek itibarıyla da farklı bir konumdadır:

Bu konunun hiç küçümsenmemesi gereken bir de manevi yanı var. Yüzyıldan uzun bir süredir Türkiye’nin kaderine hükmetmiş olan asker sivil bürokrat zümre bir geçmişin, bir geleneğin temsilcisidir. Bu geçmişte örneğin bir Çanakkale var, bir Kurtuluş savaşı var... İşte söz konusu zümre böyle bir geleneğin mirasçısıdır. Ve miras elbette ki zümrenin politik bilinci üzerinden etkili olmaktadır. Onun için bu zümre ile komprador-feodal ağa ittifakı arasında uzun süreli bir uzlaşma yalnızca maddi değil, manevi bakımdan da gelenek ve tarih bakımından da imkânsız görünmektedir. Çünkü emperyalizmin Türkiye’de iç destekçilerinin yardımıyla tam hâkimiyetini kurması demek Türk ordusunun bütün marifeti yerli yabancı sömürücüler emrinde kendi halkını ezme olan, tarihinde hiçbir zaman yabancı bir düşmana karşı savaşmamış Güney Amerika peyklerindeki ordular durumuna düşmesi ve Türk mülki mekanizmasının da gene bu tip bağımlı ülkelerinkine benzemesi demektir. Türkiye’de asker sivil aydın zümre tüm tarihini inkâr etmeden böyle bir durumu kabullenemez (Belli, 1966: 11).

Tıpkı Kemalist aydınlar gibi MDD'ciler de Türkiye'de çok uzun süreli bir aydın-yobaz çatışması olduğunu savunurlar. Yüz elli yıllık Türkiye tarihi "*aydın yobaz çatışması biçiminde tezahür etmiştir*" (Belli, 1968: 1) diyen MDD'ciler 27 Mayıs Anayasası'nın getirdiği üst yargı mekanizmalarını asker-sivil aydın zümrenin kaleleri olarak değerlendirir. Buna göre her zaman gerici kuvvetleri iktidara getiren burjuva parlamentarizmine fren olacak olan asker-sivil aydın zümreye bağlı Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay gibi kurumlardır ve sosyalistlerin bu kurumları savunması gerekir.

MDD'ciler ve Belli asker-sivil aydın zümrenin aceleye getirilmiş sosyalizm sloganlarıyla "*ürkütülmesi*" tehlikesinden sürekli olarak bahsederler. "*Türkiye'de milyonlarca emekçi, binlerce ve binlerce halkı kökten gelme aydın biz sosyalist değiliz demektedir şu anda. Bizim onlara karşı tutumumuz tekke kurup sosyalistler bir yana ötekiler öte yana tutumu olamaz,*" diyen Belli sahiplenilmesi gereken sloganın sosyalist Türkiye değil bağımsız Türkiye olduğunu, Türkiye'nin önündeki aşamanın bağımsız demokratik bir Türkiye kurmak olduğunu savunur:

Şehir ve köy emekçilerinin çoğunluğu emperyalist sistem içinde kapitalist yoldan kalkınma hayali peşinden koşan bir partiye oy verdiği bir ülkede, yani emekçi halkın çoğunluğu henüz kendi devrimi olan sosyalist devrimden yana olmak şöyle dursun, milli bağımsızlık gibi ve bağımsızlığın gereği işbirlikçi sermaye çevrelerinin eylem alanlarının millileştirilmesi gibi, toprak reformu gibi bir burjuva demokratik reformun kapsamına giren dönüşümlerden bile yana olmadığı bir ülkede, emperyalizm işbirlikçi sermaye-feodal ağa üçlü ortaklığının ekonomiye hükmettiği ve siyaseti de geniş bir şekilde etkilediği bir ülkede, toprağında yabancı üslerini barındıran ve ekonomisi, siyaseti, savunması, kültürü Amerikan vesayeti altında bulunan bir ülkede temel devrimci şiar ancak, 'Emperyalizm-işbirlikçi sermaye-feodal ağaya şehir ve köy emekçisi, şehir ve köy küçük burjuvazisi, asker-sivil aydın zümre omuz omuza tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye için' olabilir (Belli, 1967: 4).

Bu hedefi gerçekleştirmek konusunda kimin öncü olacağı meselesine de değinen Belli sürekli olarak asker-sivil aydın zümreye "*yasa koyucu aydın*" olarak özel bir önem verilmesi gerektiğini söyler. Öte yandan açıkça asker-sivil aydın zümrenin öncü olacağını belirtmez ve konuyu şu şekilde bağlar: "*Yani devrimci güç birliği. Burada kim öncü kim artçı pazarlığı da yok. Kim en iyi savaşırsa o öncü. Öncünün kim olacağını mücadele gösterecektir. Ben kendi hesabıma eminim ki geniş Kemalist çevreler sosyalizmi benimseyecekler ve sosyalizmin öncülüğünde olacaktır bu mücadele. Ama pazarlık yok. Pazarlık bölücülüktür. Kardeşçe, omuz omuza, bilinçli olarak ve temel devrimci şiar Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye şiarıdır*" (Belli, 1969: 14).

1960'ların sonuna doğru Mihri Belli'nin, tıpkı YDH gibi, askeri bir darbeyle gelecek bir devrimden medet ummasıyla üniversite gençliği içinde bir yarıлма meydana gelmiş ve MDD içinden irili ufaklı pek çok fraksiyon çıkmıştır. Bu fraksiyonların da hemen hepsi teoride işçi sınıfının öncülüğünü savunsa da bunun fiili bir öncülük olamayacağını iddia ederek kimi asker ve sivil aydınlar, kimi silahlı gerilla mücadeleleri yoluyla devrimin beklentisi içinde olmuşlardır.

SONUÇ

12 Mart 1971 askeri muhtırası aynı zamanda yukarıda ifade edilen dönemin de sonu olmuştur. Muhtıra 27 Mayıs'ın aksine bir hiyerarşi içinde gerçekleşmiştir. Belirtildiği gibi bazı sol akımlar muhtırayı bekledikleri sol darbe olduğunu sanarak başta muhtıraya destek vermişlerdir. Fakat muhtıranın ardından kısa bir süre sonra demokratik kitle örgütleri ve kurumlar kapatılırken, sol görüşlü gazeteciler, yazarlar, aydınlar tutuklanmış, işkence görmüştür. Muhtıranın öncesinde silahlı mücadeleye karar vermiş sol görüşlü gençlerin hemen hepsi bu süreçte devlet görevlileri tarafından öldürülmüşlerdir. 12 Mart sol canlanışa kısa bir ara verse de birkaç yıl içinde sol daha da kitleleşerek yayılmış ve 1970'ler boyunca Türkiye siyasetinde hegemonyasını korumuştur. Bu çalışmaya 1970'leri dâhil etmememizin en büyük nedeni asker-sivil aydın zümre tartışmasının 12 Mart'la birlikte sona ermiş olmasıdır. 12 Mart, ordudan devrime destek bekleyenleri büyük bir hayal kırıklığına uğrattıca bu tartışmalar da büyük oranda işlevsiz kalmıştır. Üstelik 1960'larda ne kadar kitleleşse de ağırlıklı olarak hala aydınlar ve gençlik tarafından yürütülen sol mücadele 1970'lerde daha da kitleleşerek eğitim seviyesi yüksek olmayan topluluklar içinde de gelişmiş ve bu yönüyle aydın meselesi birincil meselelerden biri olmaktan çıkmıştır. Başka

bir deyişle 1970'lerde sol, aydın tartışmasını ve hatta genellikle tartışmayı "gevezelik" olarak değerlendirmiş ve "tam bağımsız Türkiye" için silahlı mücadele yürütmüştür.

YDH, TİP ve MDD 1960'lar boyunca genellikle rekabet içerisinde olmuş ve birbirlerini eleştirmişlerdir. TİP, yasal parti olarak mücadele etmesi, asker-sivil aydın zümreye partinin organik aydını olarak işçi birlikte mücadele etme rolünü vermesi itibarıyla YDH ve MDD'den ayrılır. YDH ve MDD ise, yasa dışı yolla iktidarı ele geçirip Türkiye'nin yasa koyucu aydını olma konusunda ortaklaşırlar. YDH ile TİP'in ele geçirilmesi konusunda birlikte hareket eden MDD'nin YDH'den en büyük farkı, fikri kaynaklarının doğrudan Marksist klasiklere dayanıyor olmasıdır. Hem kadrosunu oluşturan tüm önemli isimler TKP kökenlidir hem de aşamalı devrim ve millî cephe tezi daha çok Lenin'in 1905 Rus devrimi ile ilgili yazdığı İki Taktik adlı eserine yaslanmaktadır (Ulus, 2016: 212). Başka bir deyişle MDD, YDH'ye kıyasla daha Marksist ve daha az Kemalist'tir. Ayrıca MDD'ciler işçi sınıfını değerlendirirken YDH kadar umutsuz değildir. Her şeyden önce demokratik devrimin nihai olarak tamamlanmasının işçi sınıfı öncülüğünde gerçekleşebileceğini düşünen MDD hareketinin en önemli eksisi bir parti kuramamış olmasıdır.

1960'larda görüldüğü üzere TİP ve özellikle Aybar gibi aydınlar dışında Türkiye solu bütün akımlarıyla asker-sivil aydın zümre dediği tabakadan görev beklemiştir. Bunda Türkiye tarihini yorumlama biçimlerinin ve Türkiye'nin bulunduğu aşamayı değerlendiriş biçimlerinin büyük payı vardır. Onlara göre Türkiye, cumhuriyet devrimleriyle tarihsel olarak ilerleme kaydetmiş ve bu ilerlemeyi asker-sivil aydın zümre sağlamıştır. Bu düşünceden dolayı 1960'lar solu, Kemalizm'e dair olumlu düşüncelere sahiptir. Fakat Kemalistlerin ekonomi aklına sahip olmadığı, altyapı değişikliklerine gitmediği dolayısıyla yeniliklerin yarım kaldığı şeklinde eleştiriler sol çevrelerde yaygındır. Bu çerçevede YDH, TİP, MDD ve hatta 1960'larda genel olarak sol, Türkiye'yi "kalkındırma" planları çerçevesinde sosyalizm tartışmaları yürütmüştür. Şimdi yapılması gereken asker-sivil aydın zümreyi sosyalist akla sahip aydınlarla ve gençlikle birleştirip yarım kalan demokratik devrimi tamamlamak, sosyalizm için uygun koşulların yaratılmasını sağlamaktır. İçinde buldukları dönem de böylesi bir düşünüş biçiminin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Asya ve Afrika'da yeni bağımsızlığını kazanmış ülkeler ya da o zamana kadar Batı'ya bağımlı şekilde yaşamış devletler, Mısır'da Nasır öncülüğünde başlayan süreçte olduğu gibi asker-sivil kadrolar öncülüğünde sosyalizan bir yönelişe kaymışlar, bağımsızlık şiarı çerçevesinde kendi demokratik devrimlerini tamamlama arayışına girmişlerdir. İşte bu koşullar altında Türkiye'deki sol akımlar da Türkiye'de kapitalizmin henüz hâkim üretim biçimi olmadığını, özellikle işçi sınıfının nicel ve nitel olarak henüz tam gelişmediğini düşünerek asker-sivil kadrolar öncülüğünde bir devrim beklentisi içine girmişlerdir. Bu düşünceye ulaşmalarında elbette 27 Mayıs darbesinin asker-sivil kadrolar tarafından yapılması ve darbenin ardından solun da gelişebileceği özgürlükçü bir ortamın kurulması etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- Atılğan, G. (2002). *Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar Yön Devrim Hareketi*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul.
- Atılğan, G. (2008a). "Yön-Devrim Hareketi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt: 8 Sol*. (Ed: M. Gültekingil), İletişim Yayınları, İstanbul, 597-646.
- Atılğan, G. (2008b). "Mihri Belli", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt: 8 Sol*. (Ed: M. Gültekingil), İletişim Yayınları, İstanbul, 548-570.
- Avcıoğlu, D. (1962a). "Yapıcı Milliyetçilik", *Yön*, 1/4, 3.
- Avcıoğlu, D. (1962b). "Sosyalizm Anlayışımız", *Yön*, 1/36, 3.
- Avcıoğlu, D. (1962c). "Sosyalist Gerçekçilik", *Yön*, 1/39, 20.
- Avcıoğlu, D. (1963a). "Tepesi Üstü duran Ağaç", *Yön*, 2/68, 3.
- Avcıoğlu, D. (1963b). "Sosyalizmden Önce Atatürkçülük", *Yön*, 2/69, 8-9.
- Avcıoğlu, D. (1964). "Medrese Atatürkçülüğünden Gerçek Atatürkçülüğe", *Yön*, 3/85, 3.
- Avcıoğlu, D. (1965). "Halkçı, Devletçi, Devrimci, Milliyetçi Kalkınma Yolu" *Yön*, 4/111, 11.
- Avcıoğlu, D. (1966a). "Parlamentoculuk", *Yön*, 5/158, 3.
- Avcıoğlu, D. (1966b). "27 Mayıs", *Yön*, 5/165, 3.
- Avcıoğlu, D. (1966c). "TİP'e Dair", *Yön*, 5/168, 3.

- Avcıoğlu, D. (1966d). "Sınıf Mücadelesi, Sosyalizm ve Milliyetçilik", *Yön*, 5/182, 3.
- Avcıoğlu, D. (1966e). "Bir Sosyalist Stratejinin Esasları", *Yön*, 5/185, 8.
- Avcıoğlu, D. (1976). *Türkiye'nin Düzeni 1 Dün Bugün Yarın*. Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Avcıoğlu, D. (1978). *Türkiye'nin Düzeni 2 Dün Bugün Yarın*. Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*, (Çev: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Zygmunt (2003). *Yasa Koyucular ile Yorumcular – Modernite, Postmodernite ve Entelektüeller Üzerine*. (Çev: Kemal Atakay), , Metis Yayınları, İstanbul.
- Belli M. (1965). "Türk Milliyetçilerine Sesleniş", *Yön*, 4/110, 8-9.
- Belli, M. (1966). "Demokratik Devrim: Kimle Beraber Kime Karşı". *Yön*, 5/175, 10-11.
- Belli M. (1967). "Devrimci Şiar", *Türk Solu*, 1/5, 4.
- Belli, M. (1968). "O Ezanlar Senin İçin Okunuyor", *Türk Solu*, 1/39, 1.
- Belli M. (1969), "Türkiye'de Karşı Devrim", *Türk Solu*, 2/64, 12-20.
- Bora, Tanıl (2017). *Cereyanlar – Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Boran, B. (1963). "Kestirme Yol Yoktur", *Sosyal Adalet*, 1/11, 3.
- Boran, B. (1969a). "Bürokrasi Üzerine Tartışmalar", *Emek*, 1/4, 4-6.
- Boran, B. (1969b). "Bürokratlar Bir Sınıf mıdır", *Emek*, 1/5, 5-6.
- Boran B. (1969c). "Bürokratların Çelişmeli Durumu", *Emek*, 1/6, 6.-7.
- Boran, B. (2016). *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Yordam Kitap, İstanbul.
- Dellaloğlu, F. B. (2020). *Poetik ve Politik – Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Gürkan, C. (1985). *12 Mart'a Beş Kala*. Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri – Seçme Yazılar*, (Çev. Kenan Somer), Onur Yayınları, İstanbul.
- Gramsci, A: (1984). *Modern Prens*, (Çev. Pars Esin), Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- Özman, A. (2008). "Mehmet Ali Aybar", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt: 8 Sol*. (Ed: M. Gültekinil), İletişim Yayınları, İstanbul, 376-403.
- Said, E. (1994). *Entelektüel*. (Çev: Tuncay Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Selçuk, İ. (1962). "Bizim Milliyetçiliğimiz", *Yön*, 1/3, 7.
- Sezer-Şanlı, A. (2020). "Kuramdan Eyleme Akademiden Aktif Siyasete: Behice Boran'ın Aydın Kimliği Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, Denizli, 19-38.
- Soysal, İ. (1962). "Çıkmazlar içinde bir ışık: Ordu", *Yön*, 1/43, 7.
- Şener, M. (2015). *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset*, Yordam Kitap, İstanbul.
- Taşkın, Yüksel (2019). *Anti-Komünizmden Küreleşme Karşıtlığına Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ulus, Ö.M. (2016). *Türkiye'de Sol ve Ordu (1960-1971)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ünlü, B. (2002). *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ünsal, A. (2002). *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Yaralı Akkaya, A. (2014). "Antonio Gramsci'de Entelektüelin Bir Eleştirisi Olarak Praxis Düşüncesi", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21/1, 35-46.
- Yetiş, M. (2009). "Antonio Gramsci (1891-1937)", *1900'den Günümüze Büyük Düşünürler -1*, (Ed: Ç. Veysel), Etik Yayınları, Ankara.
- Yön* (1962). "Bildiri", 1/1, 12.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).